

כלומר, שבעת קיומן של המצוות, לא יגרום בגללן או אגבן איזו פגיעה שהיא בזולת, בהפסד ממון או בכל אי-נעימות שהיא. ויש לציין בזה עובדות רבות.

בעת התגוררו בעיר סנובסק, בימי המלחמה העולמית הראשונה, לא נמצאו בשנה ^{אוצר החכמה} ידועה אתרוגים ולולבים, ובקושי השיגו לולב אחד ואתרוג אחד והביאו לרי"מ. רי"מ נטל את ארבעת המינים בידיו כדי לצאת ידי חובה, אבל לא הסכים בשום אופן לקחתם בעת קריאות הלל לשם נענועים. כששאלו אותו לטעם הדבר, השיב שבשלמא בנטילה, הרי יכול כל הקהל לצאת ידי חובתו באותם ארבעה המינים, אבל לנענועים בקריאות הלל יש אפשרות רק לו בלבד להשתמש ויגרום בזה צער לאחרים, וכדאי לוותר על זה, כי הנענועים אינם אלא מנהג, אם כי קדום וקדוש, תחת אשר בקפידה ובחלישות הדעת יש כמה עשין ולאויין מדאורייתא ^{אוצר החכמה} 48.

סח ר' ליב חסמן, מחניכי בית התלמוד הקלמאי והמשפיעים המוסריים הידועים, שסעד פעם בליל שבת על שולחנו של רי"מ ברדין. והנה תמה לראות שבבואם מבית הכנסת מהתפילה לא אמר רי"מ "שלום עליכם", כנהוג, אלא מיד קידש על היין ואכלו את הדגים, ורק לאחר אכילת הדגים החל לפזם "שלום עליכם". ר' ליב לא יכול להתאפק ושאל את רי"מ, מה ראה לשנות מהמנהג המקובל. רי"מ השיב לו בחיוך: "הרי כבודו בודאי היה רעב ורציתי שיסעד קודם לבו, אבל המלאכים אינם רעבים והם יכולים לחכות קצת" ^{אוצר החכמה} 49.

בשעה שהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה, מקצר ויורד כדי לא להטריח על הציבור. לפעמים כשלא היה מספיק להשיג את הציבור, היה מאריך בקריאת שמע וברכותיה, עד שרוב הקהל היה גומר תפילת שמונה עשרה והיה פוסע שלש פסיעות ועושה עצמו כאילו גומר ביחד עם הציבור, ובלבד שלא יחכו לו. בעיקר היה דואג

48. ראה "מכתבי חפץ חיים" בדוגמאות עמ' פד.

49. בשם ר' ליב חסמן הנ"ל.